

DATIV I DAG

Er dativ fortsatt i bruk? Det var et spørsmål jeg stilte til Språkspalta på Facebook høsten 2017. Det har vært skrevet mye om at dativ er på vei ut mange steder, så en kan jo lure på om noen bruker den i det hele tatt. Og det var det jeg ville finne ut av.

Dativ var i norrønt en egen kasus, som i dagens tysk, dvs. en egen form av substantivet (og adjektiver og pronomener), f.eks. *hestinu* (nominativ entall bestemt form *hestrinn*), *bygðinni* (nom. *bygðin*) osv. Dativ ble brukt i indirekte objekt, som objekt etter visse verb og etter visse preposisjoner. Etter visse preposisjoner, især *i* og *på*, var og er det slik at dativ ble brukt når noe var på et sted, mens akkusativ ble brukt om bevegelse til et sted, slik det er i tysk i dag.¹ Eksempel på dativ finner vi bl.a. hos Prøysen, når han synger: «... dotter på *garda*, som er neri *dala* på kino i kveld. Kjæm du i kveld, er det lys oppi *tråppen* ...»

Som kjent har kasussystemet blitt sterkt forenkla etter norrøn tid, slik at det bare er rester igjen av det. Det er fortsatt kasusforskjell i de fleste personlige pronomener (*jeg-meg* ...), men i substantivene er det i standardspråkene og i de fleste dialektene ingen kasusformer igjen, bare en felles grunnform.²

Skjekkeland (1997: 151) skriver at det tradisjonelt har vært / er brukt dativ i et sammenhengende område fra Solør, Hedmarken, Toten, Land, Hallingdal, Ytre Sogn og nordover t.o.m. Sør-Helgeland (Brønnøy og Vefsn). Og utenom dette området fins tradisjonell dativbruk i Øvre Setesdal, på Voss og innerst i Sogn. Av kartet i boka (nr. 17) framgår det at det med Sogn her menes Borgund. Kartet viser også at Fosen og Ytre Namdalen ikke har dativ, og det samme gjelder Sør-Østerdal.

Hva sier så min lille undersøkelse? Jo, det Skjekkeland sier, blir i all hovedsak bekrefta. Dativen lever ikke i beste velgående overalt, men den fins fortsatt i hele dette området.

Litt mer detaljert: Det kom positive svar fra alle disse områdene: Solør, Odalen, Hedmarken, Nord-Østerdal, Gudbrandsdalen, Toten, Land, Valdres, Hallingdal, Sør-Trøndelag, Innherred, Namdalen, Nordmøre, Romsdal, Sunnmøre, Nordfjord, Sunnfjord, Indre Sogn (Borgund), og dessuten fra Voss og Setesdal og Helgeland (Vefsn, Dønna, Rana).

Fra Trøndelag er det ikke kommet inn meldinger om dativbruk i Fosen og Ytre Namdalen (uttrøndersk). Det er flere positive meldinger fra Nord-Østerdalen (Folldal, Alvdal, Tynset, Tolga, Os), men ingen fra resten av Østerdalen. Fra Odalen var det to meldinger fra Nord-Odal, men ingen fra Sør-Odal. Det passer med dialektbeskrivelser og ellers, som sier at dativ finnes i nord, men ikke i sør.

I Oppland er det mange meldinger fra Gudbrandsdalen og Valdres (unntatt Hedalen + Begnadalen). Det kom også melding om dativ fra Søndre Land, som iflg. tradisjonelle (Hallfrid Christiansens) målførekart ikke skal ha dativ. Det kom også positiv melding fra Toten, men at dativ mest ble brukt i utkantene og av eldre mennesker. I tillegg til det som kom fra Facebook, kunne en dessuten høre levende dativ på Dagsrevyen 25.10.17 hos to eldre menn fra Biri (Redalen) (og innslaget gjaldt ikke språk).

Det er positive meldinger om dativbruk fra mange steder både på Nordmøre, i Romsdal og på Sunnmøre. Fra Sogn og Fjordane er det oppgitt bruk av dativ både i Nordfjord og Sunnfjord, men det er sagt av flere at dativ er på vei ut. Det er også positiv melding fra Borgund (Lærdal), men at dativ ikke er i bruk hos de unge.

Bruk av dativ er ikke oppgitt for noen byer, unntatt Røros (og en utkant i Molde). Dativ står åpenbart svakere i større tettsteder enn i mer perifere strøk.

I flere tilfeller sies det at det er de eldre / eldste som bruker dativ. Det nevnes bl.a. for Solør, Toten, flere steder i Trøndelag (Frosta, Oppdal, Orkdal), flere steder i Møre og Romsdal og i Sogn og Fjordane, likeså Voss. Om Setesdal skriver Birgit Attestog at i Valle og Hylestad er det trolig bare de over 50 år som bruker dativ, i Bygland bare de over 70. I Bykle er det få brukere.

Men det viser seg også at yngre folk kan ha levende dativ. Flere oppgir egen alder, og ikke få i 40- og 50-årsalderen har sagt at de bruker dativ, og fra Fræna og Ørsta/Volda hevdes det at dativ også brukes av folk under 40 år. Og brukerne kan også være enda yngre: Noen i tjueåra oppgir at de bruker dativ, fra Valdres, Gudbrandsdalen (flere) og Sunnmøre.

For noen steder er det oppgitt at det er noe dativ, men at dativformene ikke blir brukt konsekvent. Dette blir nevnt for Gudbrandsdalen med Lillehammer, Ringsaker, Solør, Stad og Meldal. Noen nevner spesielt at dativ flertall (f.eks. *hestom*) brukes der det ikke skal være dativ.

Det var spurt om bruk av dativ etter preposisjon (*i* eller *på*). Men noen nevner likevel at de kan bruke dativ også ellers, især etter visse verb, som *hjelp*. Det rapporteres fra en informant fra Røros og en fra Os i Hedmark, men kan nok godt finnes også andre steder. Vi regner likevel med at det er etter preposisjoner dativen holder seg best.

Vi kan dermed konkludere med at sjøl om bruken av dativ er i tilbakegang, er dativen fortsatt i bruk i praktisk talt alle de områdene som ble definert som dativområder for en generasjon eller to siden.

Bibliografi:

Skjekkeland, Martin, 1997. *Dei norske dialektane*. Kristiansand: HøyskoleForlaget.

Alle svarene på facebook kan en se her:

<https://www.facebook.com/groups/spalta/permalink/10156379500189041/>

Svein Lie

2017

---

¹ Eks.: Akk.: *Gekk hann fyrir konung* (han gikk fram til kongen), dativ: *Stóð hann fyrir konungi* (han stod framfor kongen).

² Jeg regner da ikke genitiv som en kasusform, siden genitivs-s legges til en frase (et syntagme), ikke et enkeltord. Jf. *Høgskolen i Jotunheimens rektor*.